

ธรรมชาติของผู้เรียน ธรรมชาติของการเรียนรู้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ผดุง วรรณทอง
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งมีความสำคัญสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันที่บุคคลควรพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ โดยเฉพาะการคิดวิเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ การรู้จักเชื่อมโยงความรู้กับการทำงาน และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ตามสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดตลอดเวลา และทวีความรวดเร็วมากขึ้น ตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยี การเรียนรู้ด้วยตนเองมีการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบเมื่อ ๓๐ กว่าปี แนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองวางบนรากฐานความเชื่อทางมานุษยนิยม (Humanistic philosophy) ที่กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ไว้ที่การพัฒนาตนเอง (Personal growth)^๑ ดังนั้น การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นแนวคิดของการเรียนรู้ชนิดหนึ่งที่สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life-long learning) ของผู้ใหญ่ที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสนับสนุนสภาพ “สังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning society)” ได้เป็นอย่างดีการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Directed Learning : SDL)

การเรียนรู้ด้วยตนเอง

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนี้

สมคิด อิศระวัฒน์^๒ ให้ความหมายการเรียนรู้ด้วยตนเองว่า เป็นการเรียนรู้ ที่ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มด้วยตนเอง โดยอาศัยความช่วยเหลือหรือไม่ก็ได้ ผู้เรียนวิเคราะห์ความต้องการที่จะเรียนรู้ของตน กำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ แยกแยะ เจาะจง แหล่งข้อมูลในการเรียนรู้ คัดเลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมและประเมินผลการเรียนรู้นั้นๆ

^๑ ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ, รายงานการวิจัยเรื่อง ความพร้อมในการเรียนรู้โดยการชี้นำตนเองของผู้เรียนผู้ใหญ่ ของกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่บางประเภท, (กรุงเทพมหานคร: สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๔.

^๒ สมคิด อิศระวัฒน์, รายงานการวิจัยเรื่อง ลักษณะการเรียนรู้ด้วยตัวเองของคนไทย, (กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๘), หน้า ๔.

ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ^๓ กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยตนเอง คือกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะเรียนด้วยความช่วยเหลือสนับสนุนจากภายนอกตัวผู้เรียนหรือไม่ก็ตาม ริเริ่มการเรียนรู้ เลือกเป้าหมาย แสวงหาแหล่งทรัพยากรของการเรียนรู้ เลือกวิธีการเรียนรู้ จนถึงการประเมินความก้าวหน้าของการเรียนรู้ของตนเอง

กริฟฟิน (Griffin)^๔ กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เฉพาะของบุคคล โดยมีเป้าหมายที่จะพัฒนาการเรียนรู้ ความสามารถในการวางแผน การปฏิบัติตามแผน และการประเมินผลการเรียนรู้ของตน

บรูคฟิลด์ (Brookfield)^๕ กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นการแสวงหาความรู้โดยผู้เรียนเป็นผู้กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ที่ชัดเจน ควบคุมกิจกรรมการเรียนรู้ของตนในด้านเนื้อหาและวิธีการเรียน ซึ่งอาจขอความช่วยเหลือในด้านต่างๆ เช่น การกำหนด และใช้หนังสือประกอบการเรียนหรือบทความต่างๆ จากบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเลือกวิธีการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง

สรุปว่า การเรียนรู้ด้วยตนเอง คือ กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนริเริ่มการเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ความต้องการ และความถนัดมีเป้าหมาย รู้จักแสวงหาแหล่งทรัพยากรของการเรียนรู้ เลือกวิธีการเรียนรู้ จนถึงการประเมินความก้าวหน้าของการเรียนรู้ของตนเอง โดยจะดำเนินการด้วยตนเอง หรือร่วมมือช่วยเหลือกับผู้อื่นหรือไม่ก็ได้วัตถุประสงค์การเรียนรู้ด้วยตนเองการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นคุณลักษณะที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตที่มีประสิทธิภาพซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการศึกษาในปัจจุบันที่จะต้องมีการส่งเสริมให้บุคคลมีคุณลักษณะของการชี้นำตนเองในการเรียนรู้ เพื่อให้บุคคลมีประสบการณ์ และมีศักยภาพในการแสวงหาความรู้เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาตลอดชีวิตต่อไป

^๓ ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ, รายงานการวิจัยเรื่อง ความพร้อมในการเรียนรู้โดยการชี้นำตนเองของผู้เรียนผู้ใหญ่ของกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่บางประเภท, หน้า ๔.

^๔ Griffin, C., *Curriculum Theory in Adult Lifelong Education*, (London: Crom Helm, 1983), p. 153.

^๕ Brookfield, S.D. "Self-Directed Adult Learning: A Critical Paradigm", *Adult Education Quarterly*, 1984), p. 61.

รูปแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง

วัฒนาพร ระวังทุกข์^๖ ได้เสนอหลักการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนี้ คือ

๑. ศึกษาผู้เรียนเป็นรายบุคคล เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งในด้านความสามารถในการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้เจตคติ ฯลฯ ดังนั้น การจัดการเรียนรู้จึงต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความสามารถในการเรียนรู้ และวิธีการเรียนรู้ โดยจัดการเรียนรู้เนื้อหา และสื่อที่เอื้อต่อการเรียนรู้รายบุคคล รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้นำเอาประสบการณ์ของตนมาใช้ในการเรียนรู้ด้วย

๒. จัดให้ผู้เรียนมีส่วนรับผิดชอบในการเรียน การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีเมื่อผู้เรียนมีส่วนร่วมรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง ดังนั้น การจัดการเรียนรู้จึงควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีบทบาทตั้งแต่การวางแผนกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของตน หรือกลุ่มการกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียน การเลือกใช้วิธีการเรียนรู้การใช้แหล่งข้อมูล ตลอดจนถึงการประเมินผลการเรียนของตน

๓. พัฒนาทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียน การจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เรียนจะต้องได้รับการฝึกให้มีทักษะและยุทธศาสตร์การเรียนรู้ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง เช่น การบันทึกข้อความ การจัดประเภทหมวดหมู่ การสังเกตการแสวงหาและใช้แหล่งความรู้ เทคโนโลยีและสื่อที่สนับสนุนการเรียนรวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ในการตัดสินใจแก้ปัญหา กำหนดแนวทางการเรียนรู้ และเลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง

๔. พัฒนาทักษะการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น การเรียนรู้ด้วยตนเองไม่ได้หมายความว่าผู้เรียนต้องเรียนคนเดียว โดยไม่มีชั้นเรียนหรือเพื่อนเรียน ยกเว้นการเรียนแบบรายบุคคล โดยทั่วไปแล้ว ในการเรียนรู้ด้วยตนเองผู้เรียนจะได้ทำงานร่วมกับเพื่อน กับครูและบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นจึงต้องพัฒนาทักษะการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นให้กับผู้เรียนเพื่อให้รู้จักการทำงานเป็นทีม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกับเพื่อนที่มีความรู้ความสามารถ ทักษะเจตคติที่แตกต่างกัน เพื่อให้สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในกระบวนการเรียนรู้

๕. พัฒนาทักษะการประเมินตนเอง และการร่วมมือกันประเมินในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการประเมินการเรียนรู้ ดังนั้น จึงต้องพัฒนาทักษะการประเมินให้แก่ผู้เรียน และสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้เรียนว่า การประเมินตนเองเป็นส่วนหนึ่งของระบบประเมินผล รวมทั้ง

^๖ วัฒนาพร ระวังทุกข์, เทคนิคและกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๔), หน้า ๕๐-๕๑.

ยอมรับผลการประเมินจากผู้อื่นด้วย นอกจากนี้ต้องจัดให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การประเมินผล
หลายๆ รูปแบบ

๖. จัดปัจจัยสนับสนุนการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน สภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่ง
ในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนั้น บริเวณในโรงเรียนจึงต้องจัดให้เป็นแหล่งความรู้ที่นักเรียนจะค้นคว้า
ด้วยตนเองได้ เช่น ศูนย์วิทยากร บทเรียนสำเร็จรูป ชุดการสอน ฯลฯ รวมทั้งบุคลากร เช่น ครูประจำ
ศูนย์วิทยบริการที่ช่วยอำนวยความสะดวกและแนะนำเมื่อผู้เรียนต้องการ ดังนั้น หลักการจัดการเรียน
รู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองผู้จัดกิจกรรมต้องศึกษาผู้เรียนเป็นรายบุคคล จัดให้ผู้เรียนมีส่วน
รับผิดชอบในการเรียน พัฒนาทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียน พัฒนาทักษะการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น พัฒนา
ทักษะการประเมินตนเอง และการร่วมมือกันประเมินและจัดปัจจัยสนับสนุนการเรียนรู้ด้วยตนเองของ
ผู้เรียน

สรุปได้ว่า แนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองมีแนวโน้มที่จะเป็นแนวคิดที่สำคัญของวงการการศึกษา
ผู้ใหญ่ในอนาคต นอกจากนั้นคาดว่าจะเป็แนวคิดที่มีพลังขับเคลื่อนให้วงการการศึกษาผู้ใหญ่ก้าวหน้า
อย่างมาก อย่างไรก็ตามก็ยังคงควรคำนึงถึงการชี้แนะตนเองในการเรียนรู้ หรือการเรียนรู้ด้วยตนเองจะเน้นถึง
ความรับผิดชอบของบุคคลและเชื่อในศักยภาพที่ไม่สิ้นสุดของมนุษย์ (never-ending potential of
human) ในการเรียนรู้ด้วยตนเองที่ประสบผลสำเร็จผู้อำนวยความสะดวกต้องมีบทบาทในการร่วม
ปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิด เป็นแหล่งความรู้ตามที่ต้องการ มีความสัมพันธ์อันดีกับผู้เรียน
มีส่วนร่วมในการถ่ายโอนบทบาทการเรียนการสอนและสนับสนุนให้ผู้เรียนคิดอย่างแตกฉาน (Critical
thinking) ผู้เรียบเรียง รุ่งอรุณ ไสยโสภณ กลุ่มพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน การเรียนรู้จากประสบการณ์
มีรากฐานมาตั้งแต่เริ่มเกิดมนุษยชาติการเรียนรู้ในยุคนี้จะเป็นการเรียนรู้แบบลองผิดลองถูก (Trial
and error) โดยมีการประเมินผลที่ชัดเจนคือ การอยู่รอดโดยการดำเนินชีวิตและผลการเรียนรู้ที่ดีที่สุด
ก็จะเป็นแบบอย่างให้รุ่นต่อไปได้จดจำ เพื่อประยุกต์ใช้สำหรับตนเอง การศึกษาจากประสบการณ์
จึงถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานจากนายจ้างสู่ลูกจ้าง จากเพื่อนสู่เพื่อน จากผู้รู้ไปผู้เรียน จนเกิด
เป็นการถ่ายทอดความรู้หลายลักษณะ เช่น การฝึกงานการอาชีพ การจัดการฝึกอบรมในหน่วยงาน
ต่างๆ รวมไปถึงการสอนงาน เป็นต้น ขอบข่ายความหมายของคำว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์
กว้างขวางมาก ทั้งในทางปฏิบัติและทฤษฎี ต่างมีมุมมองที่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่แต่ละคนเผชิญ
อยู่ในชีวิตประจำวัน ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning)
“การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) คือกระบวนการสร้างความรู้ ทักษะ และเจตคติ
ด้วยการนำเอาประสบการณ์ เดิมของผู้เรียนมาบูรณาการเพื่อสร้างการเรียนรู้ใหม่ๆ ขึ้น”

ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการทฤษฎีการเรียนรู้

ทฤษฎีการเรียนรู้หลายทฤษฎีได้ประยุกต์ใช้รูปแบบการเรียนรู้จากประสบการณ์ เช่น ทฤษฎีของการเรียนรู้หลายทฤษฎีจากประสบการณ์ของ อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) หรือทฤษฎีของฌอง เพียเจท์ (Jean Piaget) ซึ่งมีทศรูปในงานวิจัยว่าพัฒนาการของมนุษย์นั้น มาจากการที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัวของเขาเอง อย่างไรก็ตามผู้ที่ถือว่าเป็นผู้นำ ซึ่งจุดประกายให้กำเนิดทฤษฎี การเรียนรู้จากประสบการณ์ที่สำคัญ ได้แก่ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ฌอง เพียเจท์ (Jean Piaget) เคิร์ท เลวิน (Kurt Lewin) และเดวิด โคลบ (David Kolb) ต่อเนื่องกันมาตามลำดับความเชื่อของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ในเรื่อง “Learning by doing” “หรือการเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง” เป็นวิธีที่ถูกอ้างอิงอย่างแพร่หลายในหมู่นักการศึกษา เขาได้เสนอแนวคิดที่ว่า “เหตุการณ์ต่างๆ ย่อมเกิดและดำเนินอยู่แน่นอน แต่สิ่งที่เราจะต้องคำนึงถึงก็คือความหมายที่แฝงอยู่ในสิ่งนั้นนั่นเอง เขาชี้ให้เห็นความสำคัญของประสบการณ์ที่มนุษย์มีอยู่อย่างหลากหลายแตกต่างกันและสนับสนุนความคิดของนักการศึกษาที่ว่าประสบการณ์นั้นไม่สำคัญเท่ากับว่าผู้เรียนได้เรียนรู้อะไรบ้าง จากประสบการณ์นั้นๆ

เลวิน (Kurt Lewin) มีความคิดคล้ายๆ กับ ดิวอี้ (John, Dewey) เขาเชื่อว่าประสบการณ์จะนำไปสู่การเรียนรู้ได้ก็ต่อเมื่อเราเข้าใจความหมายของประสบการณ์นั้นและสามารถนำออกไปใช้ในการพัฒนาตนเองหรือกลุ่มซึ่งจะต้องมีปัจจัยอื่นๆ อีกหลายอย่างมาสนับสนุนให้เกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้นในขณะที่มีการศึกษาค้นคว้าอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ที่ได้กล่าวข้างต้น งานของโคลบ และ ฟราย ก็เป็นที่นิยมใช้อ้างอิงในการอภิปรายถึงประเด็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โคลบ และ ฟราย ระบุในผลการวิจัยว่าขณะที่ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตามรูปแบบการเรียนรู้ที่ตนเองถนัด และการเรียนรู้ก็จะเริ่มจากจุดนั้น แต่ผู้ใหญ่ก็จะใช้รูปแบบการเรียนรู้หลายๆ รูปแบบแม้ว่าจะไม่มากหรือได้ผลเท่ากับแบบที่ตนเองถนัด จากข้อคิดเห็นของนักทฤษฎีดังกล่าวนี้ สรุปว่าการเรียนรู้เกิดเป็นวงจรต่อเนื่องโดยผู้เรียนจะเคลื่อนจากการรับรู้ หรือการทำกิจกรรมการเรียนรู้ซึ่งจะส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งหมด กิจกรรมบางอย่างก็เป็นที่ยอมรับบ้างก็ถูกละเลยไม่มีใครสนใจเอาใจใส่ โคลบ และ ฟราย ได้คิดค้นวงจรการเรียนรู้ ซึ่งนำไปสู่ข้ออภิปราย ดังนี้วงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning Cycle) ของ โคลบ และ ฟราย ประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม (Concrete Experience) กำหนดกรอบแนวคิดให้กับสิ่งที่เป็นนามธรรมและสรุปผล (Abstract Conceptualization) การสังเกต และการแสดงความคิดเห็นหรือการให้ข้อมูลสะท้อนสิ่งที่ได้จากการสังเกต (Reflection of Observation) นำผลสรุปของสิ่งที่เรียนรู้ไปทดลองใช้กับสถานการณ์ใหม่ที่ต่างออกไป (Active Experimentation)

ทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructionism)^๗

ทฤษฎีคอนสตรัคชันนิสซึม เป็นทฤษฎีทางการศึกษาที่พัฒนาขึ้นโดย Professor Seymour Papert แห่ง M.I.T. (Massachusetts Institute of Technology) เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

$$\begin{array}{c}
 \text{ประสบการณ์ใหม่ / ความรู้ใหม่} \\
 + \\
 \text{ประสบการณ์เดิม / ความรู้เดิม} \\
 = \\
 \text{องค์ความรู้ใหม่} \\
 \text{บุคคล}
 \end{array}$$

ซีมัวร์ พาร์เพิร์ต (Seymour Papert) ได้ให้ความเห็นว่า ทฤษฎีการศึกษาการเรียนรู้ ที่มีพื้นฐานอยู่บนกระบวนการการสร้าง ๒ กระบวนการด้วยกัน

สิ่งแรก คือ ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยการสร้างความรู้ใหม่ขึ้นด้วยตนเอง ไม่ใช่รับแต่ข้อมูลที่ล้นไหลเข้ามาในสมองของผู้เรียนเท่านั้น โดยความรู้จะเกิดขึ้นจากการแปลความหมายของประสบการณ์ที่ได้รับ

สังเกตว่าในขณะที่เรา สนใจทำอะไรสิ่งหนึ่งอยู่อย่างตั้งใจเราจะไม่ลดละความพยายาม เราจะคิดหาวิธีการแก้ไขปัญหานั้นจนได้

สิ่งที่สอง คือ กระบวนการการเรียนรู้จะมีประสิทธิภาพมากที่สุด หากกระบวนการนั้นมีความหมายกับผู้เรียนคนนั้น

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปให้เป็นหลักการต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ได้ดังนี้

๑. หลักการที่ผู้เรียนได้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง หลักการเรียนรู้ตามทฤษฎี Constructionism คือ การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยให้ผู้เรียนลงมือประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองหรือได้ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกที่มีความหมาย ซึ่งจะรวมถึงปฏิกิริยาระหว่างความรู้ในตัวของผู้เรียนเอง ประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมนอก การเรียนรู้จะได้ผลดีถ้าหากว่าผู้เรียนเข้าใจในตนเองมองเห็นความสำคัญในสิ่งที่เรียนรู้และสามารถเชื่อมโยงความรู้ระหว่างความรู้ใหม่กับความรู้เก่า(รู้ว่า

^๗ ทฤษฎีการเรียนรู้, (ออนไลน์), แหล่งที่มา: <http://www.neepandin.com/data/society/society2b.htm> (๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๑).

ตนเองได้เรียนรู้อะไรบ้าง) และสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมา และเมื่อพิจารณาการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในการเรียนการสอนโดยปกติที่เกิดขึ้นในห้องเรียนนั้นจะสามารถแสดงได้ดังรูป

ความรู้

ครู -----> ผู้เรียน

๒. หลักการที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ โดยครูควรพยายามจัดบรรยากาศการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยมีทางเลือกในการเรียนรู้ที่หลากหลาย (Many Choice) และเรียนรู้อย่างมีความสุขสามารถเชื่อมโยงความรู้ระหว่างความรู้ใหม่กับความรู้เก่าได้ ส่วนครูเป็นผู้ช่วยเหลือและคอยอำนวยความสะดวก

๓. หลักการเรียนรู้จากประสบการณ์และสิ่งแวดล้อม หลักการนี้เน้นให้เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ร่วมกัน (Social value) ทำให้ผู้เรียนเห็นว่าคนเป็นแหล่งความรู้อีกแหล่งหนึ่งที่สำคัญ การสอนตามทฤษฎี Constructionism เป็นการจัดประสบการณ์เพื่อเตรียมคนออกไปเผชิญโลก ถ้าผู้เรียนเห็นว่าคนเป็นแหล่งความรู้สำคัญและสามารถแลกเปลี่ยนความรู้กันได้ เมื่อเขาจบออกไปก็จะปรับตัวได้ง่ายและทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ

๔. หลักการที่ใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือการรู้จักแสวงหาคำตอบจากแหล่งความรู้ต่างๆ ด้วยตนเอง เป็นผลให้เกิดพฤติกรรมที่ฝังแน่นเมื่อผู้เรียน “เรียนรู้ว่าจะเรียนรู้ได้อย่างไร (Learn how to Learn)”

หลักการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงนำจิตวิทยาการศึกษามาใช้ในการแสดงธรรม อบรมสั่งสอนอยู่เสมอ เมื่อเทียบกับหัวข้อความรู้พื้นฐานของจิตวิทยาการศึกษาแล้ว พระพุทธองค์ได้ทรงใช้ความรู้ตามหลักการนี้ในการสอนเช่นเดียวกัน

จากวิธีสอนตามแนวพระพุทธศาสนาที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ได้ทรงนำจิตวิทยาการศึกษามาใช้ในการแสดงธรรม อบรมสั่งสอนอยู่เสมอ เมื่อเทียบกับหัวข้อความรู้พื้นฐานของจิตวิทยาการศึกษาแล้ว พระพุทธองค์ได้ทรงใช้ความรู้ตามหลักการนี้ในการสอนเช่นเดียวกัน แต่มิได้ประมวลไว้เป็นหลักฐาน จะมีวิธีการสอดแทรกอยู่ในขั้นตอนของการสอนเกือบทุกวิธี ดังนั้น จิตวิทยาการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาจึงกล่าวถึงเรื่องใหญ่ๆ เพียง ๒ เรื่อง คือ^๕

^๕ สุรางค์ โค้วตระกูล, จิตวิทยาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓-๔.

๑. ธรรมชาติของผู้เรียน ตามหลักของพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ว่า ผู้เรียนหรือคนเรานั้นย่อมประกอบด้วยชั้น ๕ (คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ) ส่วนปัญหาพื้นฐานของผู้เรียนก็คือ ผู้เรียนนั้นมีอกุศลมูล (โลภะ โทสะ และโมหะ) อยู่มาก ถ้าผู้เรียนไม่เข้าใจวิธีที่จะลดหรือละอกุศลมูลลงได้บ้างแล้ว ก็จะเป็นอันตรายต่อตัวเองและสังคมด้วย นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังได้ทรงให้คำนี้ถึงจิต (คุณภาพทางจิตใจหรือแนวโน้มทางจิตใจ) ของผู้เรียนด้วย ซึ่งผู้สอนควรหาวิธีการสอนให้เหมาะสมกับจิตของผู้เรียนทั้ง ๖ ประการ คือ

- ๑) ราคะจิต มีความโน้มเอียงในทางรักใคร่
- ๒) โทสะจิต มีความโน้มเอียงในทางโกรธเคือง
- ๓) โมหะจิต มีความโน้มเอียงในทางลุ่มหลง
- ๔) วิตกจิต มีความโน้มเอียงในทางคิดมาก
- ๕) สัทธาจิต มีความโน้มเอียงในทางเชื่อง่าย
- ๖) พุทธจิต มีความโน้มเอียงในทางปัญญา

๒. ธรรมชาติของการเรียนรู้ โดยทั่วไปตามหลักจิตวิทยาการศึกษา ผู้สอนจะต้องทราบว่าผู้เรียนนั้นเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้อย่างไรและโดยวิธีใดบ้าง เพื่อที่จะได้ดำเนินการสอนตามแนวทางของการเรียนรู้เหล่านั้น ซึ่งจะมีผลช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจ เกิดความรู้ได้ง่ายขึ้น ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะและศักยภาพที่พึงประสงค์อีกด้วย นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความสนใจ ตั้งใจที่จะศึกษาหาความรู้ใหม่ๆ ต่อไปอีก

เรื่องธรรมชาติของการเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงลักษณะของการเรียนรู้ไว้หลายประการ เช่น การเรียนรู้ที่เกิดจากการคิด (จินตามยปัญญา) การเรียนรู้ที่เกิดจากการกระทำกรรมฐานหรือภาวนา เป็นต้น ในที่นี้จะกล่าวถึงการเรียนรู้ในระบบชั้น ๕ (เบญจชั้น) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติที่เกิดขึ้น โดยอาศัยปฏิสัมพันธ์ระหว่างรูปธรรมกับนามธรรม สรูปความแล้วก็คือ จิตของมนุษย์ถูกรอบงำด้วยความไม่รู้ (อวิชชา) ทำให้หลงผิดยึดมั่นในชั้น ๕ ว่าเป็นตัวของตัวเอง จนเป็นผลให้จิตวิญญาณ ต้องติดหมุ่นเวียนอยู่ในสภาพของการเวียนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ซึ่งเป็นทุกข์เมื่อใดที่จิตสามารถสลัดหลุดออกจากการครอบงำของอวิชชาได้ จิตก็จะเป็นไทแก่ตัวเอง จิตของมนุษย์จะพ้นจากการครอบงำของอวิชชาได้ด้วยการเจริญสติปัญญา ด้วยวิธีการแห่งวิปัสสนากรรมฐาน คือ เริ่มต้นด้วยการรักษาศีล เพื่อให้กาย วาจา เป็นปกติ อยู่ในสายแห่งการทำความดี และฝึกสมาธิด้วยวิธีสมถกรรมฐาน เพื่อให้จิตใจสงบจากความฟุ้งซ่าน อันเนื่องมาจากความโลภ ความโกรธและความหลง จากนั้น จึงเจริญปัญญาด้วยวิธีวิปัสสนากรรมฐาน ที่มุ่งพัฒนาสติ สติสัมปชัญญะและปัญญาในการกำหนดรู้สภาวะธรรมที่ปรากฏทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจในปัจจุบัน (กำหนดรู้ปัจจุบันธรรม) ก็เพื่อ

จะให้เห็นสภาวธรรมตามความเป็นจริง ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งมีลักษณะร่วมกันอยู่ ๓ ประการ ที่เป็นความจริงตลอดทุกกาลและเทศะ คือลักษณะอนิจจัง ลักษณะทุกขัง และลักษณะอนัตตา

เมื่อใดที่รู้ซึ่ง รู้แจ้ง เห็นจริงในลักษณะร่วมกัน ๓ ประการนี้อย่างสมบูรณ์ เมื่อนั้นจิตของมนุษย์ ก็จะเปลี่ยนไปด้วยความรู้แจ้ง เห็นจริง และจิตในสภาวะเช่นนี้ คือจิตที่หลุดพ้นจากการครอบงำด้วยศัตรู ของจิต ซึ่งได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง และหลุดพ้นจากวิภวสังสารโดยสิ้นเชิง ผู้ที่หลุดพ้น แล้วนี้ ถือได้ว่าเป็นผู้ที่สำเร็จการศึกษาในมหาวิทยาลัยชีวิตอย่างแท้จริง ไม่จำเป็นต้องศึกษาหาความรู้ อีกต่อไป ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “อเสขบุคคล”^๙ การศึกษาจิตวิทยาในพระพุทธศาสนานั้น ศึกษาจากชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ที่เรียกว่า “เบญจขันธ์” ทั้งที่เป็นภายใน คือ ตนเองและภายนอก คือ คนอื่น ด้วยการสังเกต และอาศัยสติเป็นเครื่องกำหนดรู้ จึงเกิดความรู้ มากมาย ชับซ้อนเป็นพระอภิธรรม ซึ่งนำมาประยุกต์ในการกำหนดเป็นพระวินัย และปรากฏเป็น คำสอนในพระสูตร พระพุทธองค์ได้ทรงค้นพบความรู้ อันเป็นประโยชน์ คือค้นพบวิธีตัดกระแสการ สื่อสารต่อของจิต เจตสิก ซึ่งทำให้ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดต่อไป และพร้อมกันนั้น ด้วยจิตอันบริสุทธิ์ จากกิเลส ย่อมมีพลังมากกว่าจิตที่มีกิเลส พระพุทธองค์จึงสามารถทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่สูงกว่าพวก เดียรถีย์เจ้าลัทธิทั้งหลาย จนถึงขั้นยกปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับในหมู่ผู้ที่สนใจทางนี้ว่า เป็นความ สามารถพิเศษ จิตวิทยาในพระพุทธศาสนาไม่ขัดกับหลักจิตวิทยาที่เกิดขึ้นภายหลัง เนื่องจากความรู้ ทางจิตวิทยาในพระพุทธศาสนานั้น ได้จากการศึกษาเรื่องจริยธรรม ซึ่งจะศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติ ในเรื่องคุณธรรม ศีลธรรมอย่างกว้างขวาง และลึกซึ้ง เพื่อจะได้ลดการเบียดเบียน และการทุจริตต่อกันลงไปเสีย รู้จักละอายต่อความชั่ว รู้จักประกอบความดี อันจะก่อให้เกิดสันติสุขและความร่มเย็น ได้บ้างทั้งในตัวเองและสังคม เพราะจริยธรรมที่ได้ศึกษาเล่าเรียนไว้นั้น จะเป็นเครื่องมือทำให้อันตรกิริยา (Interaction) ระหว่างบุคคลกับสังคม หรือสิ่งแวดล้อม เป็นไปในทางที่ดี ไม่มีปัญหา ไร้การเบียดเบียน ไร้ความพยาบาท ฯลฯ มีแต่ความร่มเย็นเป็นสุข มีศรัทธา มีศีลบริสุทธิ์ เชื่อกรรม เมื่อประพฤติธรรม ธรรมก็จะรักษาและคุ้มครองให้พ้นภัยได้ สมดังพุทธพจน์ที่ว่า ธมโม หเว รกขติ ธมมจารี แปลว่า ธรรม ย่อมรักษา ผู้ประพฤติธรรม

^๙ วิจารณ์ และนวลเพ็ญ วิเชียรโชติ, จิตวิทยาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ตามแนว พุทธศาสตร์, วารสารรวมเล่ม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กราฟิการ์ต, ๒๕๒๖), หน้า ๑๒๒.

สรุปว่า หลักการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา มีนัยที่สำคัญ ดังต่อไปนี้^{๑๐}

๑. การเรียนรู้ คือ กระบวนการที่ผัสสะทั้ง ๖ ของมนุษย์ได้สัมผัส สัมพันธ์สิ่งเร้า เกิดธาตุรู้มีการกระทำโต้ตอบ ผึกฝนอบรมตนเองหรือโดยกัลยาณมิตรจนประจักษ์ผลเกิดคุณภาวะ (ความรู้และความดี) สมรรถภาวะ (ความสามารถ) สุขภาวะ (ความผาสุกพอเหมาะพอควร) และอิสรภาวะ (พ้นจากทุกข์และความเป็นทาส)

๒. หลักการเรียนรู้ ๖ หลัก คือ หลักที่หนึ่ง พระพุทธศาสนา มองมนุษย์ทั้งในฐานะที่เป็นเอกัตบุคล และในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมซึ่งต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น หลักที่สอง มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์หรือเวไนยบุคคล สามารถได้รับการสั่งสอน ผึกฝน และอบรมบ่มนิสัยได้ หลักที่สาม มนุษย์มีภาวะทางสติปัญญาแต่กำเนิด (สชาติกปัญญา) แม้ว่ามนุษย์จะมีความแตกต่างกันก็จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ (โยคปัญญา) หลักที่สี่ พระพุทธศาสนาอธิบายหลักการเรียนรู้ของมนุษย์ว่าเกิดขึ้นในวิถีชีวิตทั้งชีวิตมีลักษณะเป็นองค์รวมของรูปกับนาม หลักที่ห้า การเรียนรู้ของมนุษย์มี ๓ แกน คือ ๑) การฝึกฝนตนเองเรื่องศีล ๒) การฝึกฝนตนเองเรื่องสมาธิ ๓) การฝึกฝนตนเองเรื่องปัญญา หลักที่หก การพัฒนาปัญญา “จุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ที่สำคัญ คือ การเกิดปัญญา” ต้องพัฒนาโดยการแสวงหาความรู้ (สุตมยปัญญา) การฝึกฝนคิดค้น (จินตามยปัญญา) และการฝึกฝนตนเอง (ภาวนามยปัญญา) สมดังพุทธพจน์ที่ว่า ทนโต เสฏฺโฐ มนุสฺเสสุ แปลว่า ผู้ฝึกฝนดีแล้ว ย่อมประเสริฐในหมู่มนุษย์

บรรณานุกรม

- ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ. รายงานการวิจัยเรื่อง ความพร้อมในการเรียนรู้โดยการชี้นำตนเองของผู้เรียนผู้ใหญ่ของกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่บางประเภท. กรุงเทพมหานคร: สาขาวิชาการศึกษผู้ใหญ่. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.
- พุทธทาสภิกขุ. *เยาวชนกับศีลธรรม*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมทาน, ๒๕๒๒.
- วีรยุทธ และนวลเพ็ญ วิเชียรโชติ. *จิตวิทยาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์*. ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์. วารสารรวมเล่ม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กราฟิคอร์ต, ๒๕๒๖.
- วัฒนาพร ระวังทุกข์. *เทคนิคและกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.๒๕๔๔*. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟิค, ๒๕๔๔.
- สุรางค์ โคว์ตระกูล. *จิตวิทยาการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

^{๑๐} พุทธทาสภิกขุ, *เยาวชนกับศีลธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมทาน, ๒๕๒๒), หน้า ๒๔.

สมคิด อิศระวัฒน์. รายงานการวิจัยเรื่อง ลักษณะการเรียนรู้ด้วยตัวเองของคนไทย. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๘.

Griffin, C.. *Curriculum Theory in Adult Lifelong Education*. London: Crom Helm, 1983.

Brookfield, S.D.. “Self-Directed Adult Learning: A Critical Paradigm”. *Adult Education Quarterly*, 1984.

ทฤษฎีการเรียนรู้. (ออนไลน์). แหล่งที่มา: <http://www.neepandin.com/data/society/society2b.htm> (๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๑).

